

תכנית הלימודים ביחידות המורחבות – נבחני משנה ואקסטרנים

הבהרה: לפרקי הלימוד המופיעים להלן נכתבה תכנית הלימה.
תכנית ההלימה צמצמה את פרקי הלימוד, כך שאין ללמוד לבחינת הבגרות את הפרקים בתכנית הלימודים, שעליהם מופיע קו חוצה.

פרקי הלימוד בשאלון "נשים ומנהיגות במקרא"

א. מנהיגותם של משה ודוד

נושא **המנהיגות** הוא נושא אוניברסלי, המזמן דיון פורה ועשיר שיכול לשקף השקפות עולם והנחות יסוד של המקרא ושל לומדיו. הכתובים מאפשרים עיון מעמיק בעולמם של שני מנהיגים שסיפוריהם מתפרסים על פני פרקים רבים – משה ודוד. מכתובים אלה אנו לומדים על עלייתם למעמד המנהיג, ועל ההתפתחויות שחלו בהם ובמנהיגותם בשנות כהונתם. בחינת המנהיגות של משה ודוד דווקא בעתות **משבר** חושפת סיפור דרמטי ומעניין במיוחד. משבר מזמן מבחן אמת למנהיג, משום שעליו לפעול נכונה בנסיבות שבהן רוב האנשים מאבדים את עשתונותיהם. בזמן משבר נחשפים היחסים שבין המנהיג לבין העם, מוערכות ההחלטות שקיבל והוא עצמו נשפט מנקודות מבט שונות.

עיון באירועים שנבחרו להוראה ביחידה וניתוחם, יחשוף בפני הלומדים את העקרונות ואת קני המידה של המקרא כלפי מנהיגיו; אלה עשויים להיות משמעותיים גם בבואנו לבחון ולהעריך את נושא המנהיגות ואת המנהיגים כיום. כל אחד משני המנהיגים – משה ודוד – מייצג דפוס הנהגה שונה. כל אחד מהם צמח לתפקידו בשלב אחר בתהליך ההיסטורי של גיבוש העם והתפתחותו. העובדה שהמקרא בחר לספר בהרחבה על מנהיגים אלה, מאפשרת ללומדים להכיר אותם במצבים שונים, ולעמוד על תהליך התפתחותם לאורך זמן. כמו כן מאפשר ריבוי הסיפורים השוואה בין התנהגותם ותגובתם במצבים דומים.

משה

משה הוא מנהיגם הראשון של בני ישראל. לדמותו קווי דמיון עם מנהיגים מקראיים נוספים, כיהושע ואליהו. על משה הוטלה המשימה ליצור עם מקבוצת עבדים, והוא מנהיג את העם במשך ארבעים שנות הליכה במדבר ובאתגרים שבדרך.

משה, נותן התורה, האדם המקראי הקרוב ביותר לאלוהים, מוצא עצמו מטפל גם בתלונות העם העוסקות בצרכים האנושיים הבסיסיים ביותר, כמו צמא ורעב. מתח זה, בין האלוהי לארצי, יוצר נסיבות דרמטיות וטעונות.

על ידי לימוד תלונות העם במדבר ותגובותיו השונות של משה, ניתן לבדוק את דרכי התמודדותו של משה עם משברים, ואת השינויים שחלו במהלך ארבעים השנה במדבר ביחסו אל העם ואל תביעותיו.

משה לא זכה להכניס את עם ישראל לארצו. מנהיגותו המיוחדת התאימה לנסיבות המיוחדות של דורו: הגאולה ממצרים והתגבשות העם במדבר, אך לא לכיבוש, למלחמות ולחיי יום של העם בארצו. סוגיה זו ומות משה חותמים את היחידה ומסכמים אותה.

דוד

בכל הכתובים מימי שלמה ועד חורבן הבית נתפס דוד כמלך שהלך בדרכי ה'. הוא מייצג את אמת המידה הראויה וכמעט כל מלכי יהודה מושווים אליו. עם זאת, הכתובים המקראיים בספר שמואל אינם מעלימים ואינם מטשטשים את חטאיו של דוד, את מגרעותיו ואת רגעי חולשתו. ביחידת לימוד זו נבחרו פרקים שיסייעו לתלמידים לבחון את דמותו של דוד, שנחשב למלך האידיאלי, ברגעי משבר שונים בחייו, ולעמוד על אנושיותה ומורכבותה.

דוד	משה
<u>הופעת מנהיג חדש</u>	<u>מנהיג נולד: מדוע משה זוכה למנהיגות</u>
שמ"א ט"ז	שמות ב - ג
<u>דוד מול מנהיג מכהן</u>	<u>אתגרים ראשונים בהנהגה מול פרעה ומול העם</u>
שמ"א י"ח	שמות ה - ו
שמ"א י"ט 8 - 18	<u>כיצד מתמודד מנהיג מול מצוקות העם</u>
שמ"א כ"ב 4 - 1	שמות ט"ו 22 - 27
שמ"א כ"ג 18 - 1	שמות ט"ז 10 - 1
שמ"א כ"ד	<u>מנהיג מול אלוהים</u>
<u>כיצד מתואר דוד כראש גדוד</u>	שמות י"ט -
שמ"ב כ"ג (// 17 - 15 דבה"א י"א) 17 - 19	שמות כ"ד 1 - 18
שמ"א ל	שמות ל"ג 12 - 23
<u>עליית דוד למלוכה</u>	<u>מנהיג מתוור ומגן</u>
שמ"ב א, 17 - 11 ב	שמות ל"ב
<u>מלך על כל ישראל בתחילת דרכו</u>	<u>התמודדות משה עם תלונות לאחר שנה במדבר</u>
שמ"ב ב	במדבר י"א 1 - 22
שמ"ב ו	<u>ערעור על מנהיגות</u>
<u>דוד מול בית שאול; דוד מול בת שאול</u>	במדבר י"ב
יש ללמד את הכתובים הבאים כנושא חתך המתייחס ליחסי דוד עם מיכל בת שאול:	<u>מדוע לא זכה משה להיכנס לארץ?</u>
שמ"א י"ח 30 - 6	במדבר כ' 13 - 1 ללמד בהקשר את שמות י"ז (7 - 1
שמ"א י"ט 8 - 18	דברים ג 29 - 23
שמ"ב ג 20 - 12	<u>אובדן מנהיגות וצמיחת קנאות - מה קורה כשהמנהיגות נחלשת?</u>
שמ"ב ו	במדבר כ"ה
<u>הסכנה שבכוח</u>	<u>מות משה - כיצד סוגרת התורה את סיפור חייו של משה?</u>
שמ"ב כ"א 14 - 1	דברים ל"ד
שמ"ב יא	
(סיפור זה לא יילמד תוך התייחסות למורכבותו ולעיצובו הספרותי, אלא יצוין כקו פרשת המים בתולדות מלכותו של דוד)	
<u>דוד בחולשתו מול משפחתו</u>	
שמ"ב י"ג	
<u>דוד בחולשתו ובכניעתו במרד אבשלום</u>	
שמ"ב ט"ו	
שמ"ב י"ט 9 - 1	
<u>המלך בזיקנתו</u>	
מל"א א	

ב. נשים במקרא

רוב הדמויות במקרא הן דמויות גבריות. בדרך כלל מקומן של הנשים במקרא איננו בהנהגה, ועם זאת יש להן תפקידים משמעותיים והרי גורל בסיפורים מקראיים שונים. מתוך תפיסה זו של תפקידי הנשים במקרא ושל ייעודיהן המגוונים, ומתוך הכרה בעוצמתן הייחודית, נבחרו ליחידת לימוד זו פרקים וסיפורים בהם יש לנשים תפקיד מכריע.

נשים מקראיות רבות פועלות בעוצמה, בחכמה ובמוסריות יוצאות דופן. ביחידה זו בחרנו בסיפורים העוסקים בנשים מצילות חיים, בנשים בעת מלחמה, בנשים הנאבקות על פרי בטן וכן בנשים בהקשרי אירוסין, פיתוי ואונס. ראוי ללמוד כל סיפור באופן מעמיק, לעמוד על מסריו ולתת תשומת לב לאמצעים הספרותיים המסייעים בחשיפת מורכבותה של הדמות.

בנוסף ללימוד ייחודן של הדמויות בפרקים הנבחרים, יתוודעו אליהן הלומדים בעזרת מקורות פנים וחוץ מקראיים כגון: כתובים אחרים מן המקרא, כתובים מן המזרח הקדום העוסקים בנסיבות המתוארות בסיפור מדרשי חז"ל, ומאמרים מודרניים. תרומתם של מקורות אלה להוראת הדמות המקראית עשויה להיות חידוד השאלות הנוגעות לנסיבות הסיפור, פולמוס עם תיאור הדמויות כפי שהן מצטיירות בתנ"ך, הבנת הדמויות או הסיפור בהקשרים שונים והעמקת ההבנה של התלמידים את הדמויות ואת מה שהן מייצגות.

נושא	פרקי תנ"ך	לתלמיד	המלצה למורה
סיפור של אירוסין וסיפורה של רבקה	בראשית כ"ד – רבקה בראשית כ"ז 1 – 19	פנינה פלר, צעיפה של תמר, בתוך: שני צעיפים רבקה ודמותה של רבקה. יעל שמש, רבקה אישה חזקה ללא כוח רשמי.	מנחם פרי, רבקה וחתנה העבד, והקואליציה של אלוהים עם הנשים בסיפור המקראי, אלפיים , 29 (תשס"ט) (עמ' 193 – 278)
אונס? דינה	בראשית ל"ד	שיר השירים א, 8 – 12 ח 5 – 5 שיר אהבה שומרי פולחני, חתן לינה בביתנו – "ש. שפרה, י. קליין, בימים הרחוקים ההם עמ' 340-341	מאמר דידקטי באתר תנ"ך ממלכתי: חיים חיון, ותצא דינה , ירושלים תשע"א, עמ' 16 – 52 הסבר שיר האהבה השומרי
אונס תמר בת דוד	שמואל ב י"ג	שמות כ"ב, 16 – 15 דברים כ"ב, 29 – 22 ויקרא י"ח, 17 מסכת אבות ה ט"ז, חוקי אשור: סעיפים 56A, 55A – 53 ע"פ חיים נוי, חוקים מן המזרח הקדום ערוכים במקביל לחוקים מן התורה, הוצאת ח" נוי, קריית טבעון, עמ' 56-57 מאיר מלול, קובצי הדינים ואוספים משפטיים אחרים מן המזרח הקדום, חיפה, פרדס הוצאה לאור, תש"ע, 2010 עמ' 208-207	טריה פיליפ, סיפור אמנון ותמר: מאמר דידקטי
נשים חכמות אביגיל; האישה החכמה מתקוע; האישה החכמה מאבל בית מעכה	שמואל ב י"ד 1 – 21, כ, 1 – 2, 6 – 7, 15 – 22	גלעד שטראוס, שלוש נשים חכמות בספר שמואל, מגדים כ"א, עמ' 55 – 60	אמנון בזק, האישה התקועית האישה מאבל בית מעכה

	שמואל א כ"ה	מאיר שלו, פרוטקשן בכרמל, <u>תנ"ך עכשו</u> , תל אביב, 1985 עמ' 19 – 23.	אוריאל סימון, אביגיל מונעת את דוד מבוא בדמים, <u>בקש שלום ורדפה</u> , תל אביב, 2002 עמ' 177 – 217.
<u>נשים-מצילות חיים</u> המנילדות מרים בת-פרעה רחב	שמות א-20, שמות ב' גילי זיוון, <u>נשים קוראות מבראשית</u> , עמ' 340–346 <u>מצוי גם ב:</u> סעיפים" נשים נגד גזרת-ההכחזה" וועד סוף-סעיף"המרד הנשי"...	רוני מגידוב, מאמרים דידקטיים-על שמות א' ושמות ב' לאה מזור", פרוין ונשים בעיצוב-ראשית ישראל במצרים, עיון-ספרותי רעיוני בשמות א-ב, "מסכת" ז' (תשס"ח, 2007 עמ' 9-28	
	יהושע ב'	<u>יאר זקוביץ ואביגדור שנאן</u> , <u>הזוג המוזר, הרצאה מצולמת עד דקה</u> 35	
<u>אישה מול הממסד</u> רצפה בת איה בנות צלפחד	שמ"ב כ"א – 14 במדבר כ"ו, 33 כ"ז, 1 – 11 במדבר ל"ו	כל הקיץ ישבה רצפה בת איה / ש' שפרה בתוך מלכה שקד, <u>לנצח אנגד - אנתולוגיה</u> , תל אביב, 2005 עמ' 467 – 468.	<u>מאמר דידקטי-שמואל ב' כ"א</u> <u>באתר תנ"ך ממלכת</u> :
<u>נשים בעת מלחמה</u> דבורה יעל ואם סיסרא	שופטים ד – ה'	זקוביץ ושנאן", מה אירע באוהלה של יעל, " <u>לא כך כתוב בתנ"ך</u> ", תל אביב, 2004 עמ' 223 – 229.	
<u>עקרות ומאבק על ואימהות</u> תמר (ויהודה) אשת מנוח האישה הגדולה משונם	בראשית ל"ח	דברים כ"ה, 10 – 5 ויקרא י"ח 15, חוקי אשור: סעיפים A33, A43, חיים נוי, <u>חוקים מן המזרח הקדום ערוכים במקביל לחוקים מן התורה</u> , הוצאת ח' נוי, קריית טבעון, עמ' 114-113' מאיר מלול, <u>קובצי הדינים ואוספים משפטיים אחרים מן המזרח הקדום</u> , חיפה, פרדס הוצאה לאור, תש"ע, 2010 עמ' 196 - 197, 201	עינת רמון", לב הארי של תמר " <u>קוראות מבראשית</u> , תל אביב 1999 עמ' 293 – 300
	שופטים י"ג		<u>סימון, וילך מנוח אחרי אשתו</u> זקוביץ ושנאן, <u>לא כך כתוב בתנ"ך</u> , תל אביב, 2004 עמ' 173 – 179.
	מל"ב ד 8 – 37		<u>גילי זיוון, השיעור שנתנה השונמית לאלישע...ולנו</u> , <u>אלחנן סמט על הפרק שיעורים</u> 22 – 27

פרקי הלימוד בשאלון המגילות

יחידת המגילות

חמש המגילות, שיר השירים, רות, איכה, קהלת ואסתר כלולות בקובץ כתובים. ספרים אלה משקפים שלב של כתיבה מאוחרת או של עריכה מאוחרת המתבטאת בלשון (בפואטיקה) דרכי הכתיבה ובעולם האמונות והדעות.

במסורת היהודית מקובל לקרוא את שיר השירים בפסח, את רות בשבועות, את איכה בתשעה באב, את קהלת בסוכות ואת אסתר בפורים.

המגילות שונות זו מזו בלשון במשמעותן ובסוגן הספרותי.

מגילת שיר השירים היא אוסף שירי אהבה שגיבוריו הם הרעיה והדוד.

מגילת רות מספרת בשבחה של רות המואבייה והצטרפותה למשפחה ממנה יצא דוד המלך.

מגילת איכה היא אוסף של חמש קינות על חורבן ירושלים והמקדש.

מגילת קהלת נמנית על ספרות החכמה ונקודת המוצא שלה היא ספקנות.

מגילת אסתר פותחת צוהר לחיי היהודים באימפריה הפרסית ומסבירה את מקור חג הפורים.

מקורות מקראיים:

שיר השירים: פרקים א, ב, ג, ח

רות:

- רות פרקים א-ד,
- ~~בראשית י"ט 30-38,~~
- בראשית ל"ח,
- דברים כ"ג 4-7,
- עזרא ט'

איכה: ד'

קהלת א' ב, ג, י"א, י"ב

אסתר א, ב, ג, ד, ה, ו, ז, ח, ט, י, י"א

מקורות חוץ-מקראיים:

שיר השירים:

- שירי אהבה מצריים: שירי דודים ממצרים העתיקה מ' פוקס, שיר הנער ושיר הנערה הוצאת מאגנס, ירושלים, תשמ"ה, עמ' 50-51. (להיעזר בהערות).

קהלת:

- עלילות גלגמש, לוח 10: ש' שפרה, 'י קליין, בימים הרחוקים ההם עם עובד 1996, עמ' 264-265, (עמ' 265 תשע שורות ראשונות).

אסתר:

- ~~תוספת למגילת אסתר: בתוך: הספרים החיצוניים, א. כהנא, הוצאת מקורות, ת"א,~~
- ~~תרצ"ז עמ' תקמ"ו-תקמ"ט.~~

קריאת חובה:

שיר השירים :

- **מקרא לישראל**, פירוש מדעי למקרא כרך "שיר השירים" י. זקוביץ, עם עובד, מאגנס-ירושלים, עמ' 31-36, עמ' 31 מסעיף כ"ח- קונויזציה, ועד עמוד 36, בפסקה המסתיימת ב"...בפירוש של רמב"ן".

רות :

- ~~י. זקוביץ, מקראות בארץ המראות, "שיפוט לטובת גיבורו של סיפור הבבואה: בנות לוט ואביהן במערה: רות ובעז", הקבוץ המאוחד, ת"א 1995, עמ' 23-27~~
- עולם התנ"ך, כרך מגילות "מגמת המגילה" עמ' 73-74, "מועד כתיבתה של המגילה" עמ' 74

איכה :

עולם התנ"ך כרך מגילות

- עמ' 112: "קיונות על חורבן ערי הקודש ומקדשים במזרח הקדום" (23 שורות מראשית הסעיף עד "בערים ובתושביהן")
- עמ' 114: מהשורה ה-18 "בדומה לקינה המקראית" ועד לתחתית העמודה הראשונה: "לשיקום ההריסות".

קהלת :

- שרה יפת, "חירות הרוח -משנת קהלת לדורות" בתוך: **ספר מיכאל**, בין הזמן הזה לימים ההם, עורך: אבי שגיא, הוצאת רכס, 2007, עמ' 97 – 107.

אסתר :

- **מקרא לישראל**, פירוש מדעי למקרא כרך אסתר, אדל ברלין, עם עובד ת"א, מגנס :
✓ ~~"מדוע נכתבה מגילת אסתר?" עמ' 3-4,~~
✓ "מגילת אסתר כקומדיה" עמ' 4-9,
✓ "אסתר ונשים במקרא" עמ' 40-42,
✓ ~~"תוספות למגילת אסתר" עמ' 34-37 (אפשר גם: "תוספות למגילת אסתר" בתוך: לא כך כתוב בתנ"ך, יאיר זקוביץ- אביגדור שנאן, ידיעות אחרונות, 2004, ת"א, עמ' 274)~~

- **אנציקלופדיה עולם התנ"ך מגילות**, "מרדכי היהודי ואסתר בת דודו", עמ' 85 (הוצאת רביבים). אותו פירוש קיים גם במהדורה חדישה יותר - עולם התנ"ך מגילות "מרדכי היהודי ואסתר בת דודו", עמ' 237 (הוצאת דודזון עתי)